

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР УКРАЇНИ: КОНСОЛІДУЮЧА НАЦІОНАЛЬНА ПАРАДИГМА

Никитюк Т.Л. (м. Луцьк)

Анотації

В статті дається аналіз проблем, пов'язаних з європейським вибором України, та формуванням парадигми консолідуючої національної ідеї, що знайшла своє відображення в певних наукових доробках; європейська спрямованість України розглядається як інноваційна діяльність України; представлена модифікована синтетична модель інновації та алгоритми реалізації процесу «Україна–ЄС», які направлені на перетворення процесу інтеграції України до загальноєвропейського простору в консолідуючу національну парадигму.

The analysis of problems, related to the European choice of Ukraine, and forming of paradigm of consolidating national idea which found the reflection in certain scientific revisions is given in the article; the European orientation of Ukraine as innovative activity of Ukraine is examined; the author presented modified synthetic model of innovation and algorithms of realization of process «Ukraine – EU», what are directed on transformation of integration process of Ukraine to European space in a consolidating national paradigm.

Ключові слова

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР УКРАЇНИ, КОНСОЛІДУЮЧА НАЦІОНАЛЬНА ПАРАДИГМА, ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ, МОДИФІКОВАНА СИНТЕТИЧНА МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЇ, АЛГОРИТМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ, ІНТЕГРАЦІЯ, ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР

Вступ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Українська держава нещодавно відсвяткувала своє 17-річчя та вступила в добу повноліття за суспільними мірками. Протягом цього часу відбувається чимало змін: у становленні правового поля держави, у зміні статусу транзитивної економіки у країну з ринковою економікою, у формуванні громадянського суспільства та багатьох інших сферах. І. Франко писав: «поступ веде до добра» [11].

Однак, постає і цілий ряд проблем, вирішення яких є нагальним та неминучим. Як для людини, як істоти соціальної, так і для країни, як учасника світового глобалізованого простору, у найближчі роки відбуватиметься зміцнення світоглядних орієнтирів України та має набрати доконаного характеру автентична національна парадигма. Від

того, наскільки вдало буде її сформульовано та реалізовано багато в чому залежатиме визначення місця і ролі держави у структурі світового співтовариства.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Різним аспектам інтеграційного вибору України присвячені роботи багатьох дослідників, зокрема В. Новицького, А. Румянцева, Г. Климка, В.Ракочи, А. Філіпенка, Д.Лук'яненка, А. Поручника, В. Будкіна, Н. Гончарова, А. Степанова, В.Чужикова, Л.Шостак, І. Тодорова та багатьох інших. Однак, дотепер не вироблено узгодженої наукової чи політичної позиції щодо інтеграційних пріоритетів держави.

У засобах масової інформації та наукових дослідженнях робляться спроби протиставлення двох векторів – західного (європейського) та східного (російського). Час від часу виникають думки, що варто відкласти інтеграційні прагнення «на потім», або на невизначений термін і дотримуватися задекларованого раніше курсу «позаблокової держави». Такий дуалізм або поліцентризм інтеграційних позицій ніяким чином не сприяє консолідації українського громадянського суспільства та безперечно шкодить, як зовнішньому іміджеві країни, так і господарському розвитку в цілому.

Цілі статті

«Україна є відкритою державою і тому її перспектива багато в чому залежить від зовнішніх чинників», - так стверджує Ігор Тодоров, заступник директора НІЦ міжнародної безпеки та європейської співпраці Донецького національного університету [9, с. 1]. З цим твердженням важко не погодитися, однак, на наш погляд, досягнути значних успіхів у зовнішніх вимірах можливо лише усунувши протиріччя у внутрішніх. Вдале формування національної парадигми відіграватиме консолідуючу роль у становленні збалансованого господарського комплексу України. Саме парадигма європейського вибору може стати основою, яка сприятиме господарському розвитку держави в цілому, та зростанні добробуту її громадян.

З огляду на все вищевикладене постає завдання чіткого формулювання консолідуючої парадигми українського суспільства, як **європейського інтеграційного вектору**, визначення його передумов та розробка комплексу логічно-послідовних заходів у реалізації вибраних орієнтирів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відомий англійський теоретик історії А.Тойнбі писав, що історія жодної європейської нації чи національної держави не може бути пояснена сама по собі [10, с. 14]. Якщо перефразувати дану дефініцію можна стверджувати, що між окремими народами або державами існують тісні історичні взаємозалежності. Місце країни у глобалізованому світовому просторі багато в чому залежить від геополітичного

розташування. Однак, вигідне розташування держави чи ні визначається не лише об'єктивними, а й суб'єктивними чинниками. Якщо до об'єктивних чинників можна віднести цивілізаційну та господарську доцільність співпраці європейських народів, то до суб'єктивних - політичну ситуацію або заангажовані переконання певних суспільних діячів та партій, які формують громадську позицію великих суспільних груп (в Україні сталося так, що ці групи до певної міри отримали ще й регіональний поділ).

Волею природи або провидіння наша держава розташована в географічному центрі Європи. Вислів «Україна є європейською державою за визначенням» [9, с. 1] є цілком справедливим та закономірним. Об'єктивні чинники геополітичних переваг України складається найкращим чином для неї. У цивілізаційному та господарському відношенні наша держава є вигідною транзитною територією між Західною та Східною цивілізаціями, між європейською потребою і російською можливістю насичення попиту на енергоресурси. Натомість, суб'єктивні чинники лише шкодять поступальному розвитку подій, основним з яких є відсутність консолідуючої національної ідеї в самій Україні.

Процес співпраці на державному рівні між Україною та ЄС розпочався відразу після проголошення незалежності. 16 червня 1994 року між Україною та Європейським союзом підписано Угоду про партнерство та співробітництво, а з 1998 року діє представництво Європейської комісії в Україні [5, 682]. 1 березня 1998 року набрала чинності Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України. У частині I якої наголошується, що повне її виконання є передумовою успішної інтеграції України в економіку Європи та допоможе Україні ствердити свою європейську ідентичність [7, с. 875].

На міжнародному форумі «Європа - Україна», який проходив у Києві у лютому 2008 року В.Ющенко заявив, що «сьогодні ми знаходимося на радикально новому етапі відносин України з Європейським Союзом» [6]. У рамках розвитку відносин Україна - ЄС укладання нової Посиленої угоди на сьогодні виглядає дуже актуальним. Нова угода має змінити Угоду про партнерство та співробітництво, термін дії якої закінчився на початку 2008 року і яка за багатьма позиціями вже не відповідає сучасним вимогам співробітництва, тому потребує не пролонгації, а зміни. Водночас включення питання про перспективи членства в Євросоюзі до порядку денного переговорів стикається з багатьма проблемами. На самміті «Україна - ЄС», який відбувався на початку вересня 2008 року, ішлося про перспективи асоційованого членства нашої країни, між тим було наголошено, що це ніяким чином в подальшому не гарантує їй членства у Євросоюзі.

В.Чужиков стверджує, що з позиції сучасного Європейського Союзу Україна виглядає типово «прикордонною країною», системні

реформи в якій відстають від сусідньої з нею Польщі на 7 – 8 років [8, с. 87]. Аналітики відділу інтеграції та стратегічного партнерства наголошують, що на разі бажання України не знаходить відповідної підтримки у політичного та адміністративного істеблїшменту ЄС [2]. Це не дивно, оскільки не існує гарантованої підтримки європейського інтеграційного вектору з боку переважаючої більшості українських громадян.

Європейську інтеграційну спрямованість України доцільно розглядати як інноваційний процес, що лежить в основі формування стратегії розвитку держави в умовах глобалізації світогосподарських зв'язків. Загальними принципами виконання інноваційних проектів у Європі є дотримання поетапної триступеневої схеми, а саме: *I етап* – обґрунтування проекту; *II етап* – формування сприятливої громадської думки; *III етап* – реалізація проекту.

Академік Інституту економіки НАН Білорусі П.Нікітенко у своїх дослідженнях виділяє три моделі інноваційних циклів, зокрема лінійну аналітичну модель, ланцюгову аналітичну модель та синтетичну, яка передбачає використання інтегрованої компонентної залежності[4, 348]. Реалізацію ідеї зближення України з ЄС може носити паралельно-послідовний характер, який має вигляд модифікованої синтетичної моделі інновації(рис.1)

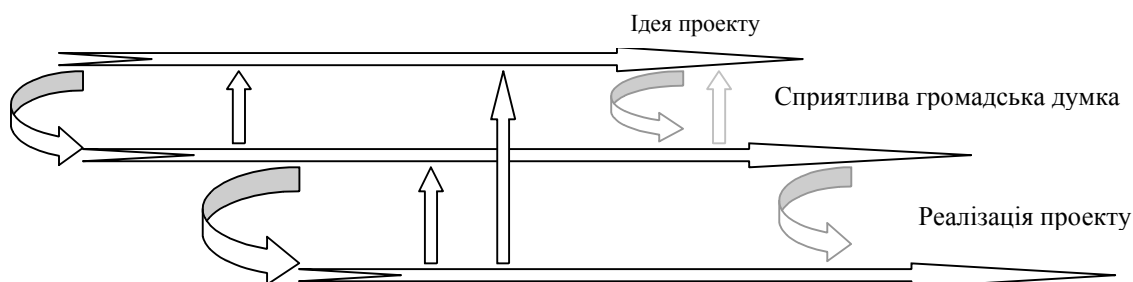

Рисунок 1 – Модифікована синтетична модель інновації

Якщо в лінійній моделі спостерігається проста послідовність фаз, то в синтетичній їх просування одна за одною відбувається тільки на початковому етапі. Подальші процеси розвиваються паралельно, взаємно ускладнюються в наслідок наявності зворотних зв'язків, які створюють можливість розгалуження - тобто виникають нові інноваційні можливості.

У загальному виразі алгоритм реалізації проекту «Україна - ЄС», на наш погляд, може розвиватися наступним чином, що подано на рис.2.

«... В своєму житті суспільство стикається з цілою низкою проблем, і кожна його складова частина розв'язує їх найзручнішим для себе способом»- писав А.Тойнбі [10, с. 16]. Таким чином, незаперечним є те, що в основі поступального руху української нації лежить необхідність перетворення **ідеї європейської інтеграції у**

консолідує національну парадигму. Європейська інтеграція є визначальним чинником як зовнішньої, так і внутрішньої політики держави, зміцнює безпеку та позитивно впливає на відносини України з іншими державами. Засновник теорії парадигми Томас Кун стверджує, що парадигми набувають свій статус тому, що їх використання приводить до успіху швидше ніж застосування конкуруючих способів вирішення проблем[3].

Перший етап	Обґрунтування ідеї	Європейська інтеграція України як консолідує національна парадигма	Виконавці: • державна влада України; • громадські організації України; • програми співпраці в рамках «ЄС - Україна»	Джерела фінансування: • кошти державного бюджету; • кошти місцевих бюджетів; • кошти програм сприяння ЄС; • кошти з інших джерел
Другий етап	Формування сприятливої громадської позиції	Розширення поінформованості громадян		
Третій етап	Реалізація ідеї	<u>min</u> – підписання нової Посиленої угоди Україна - ЄС; <u>max</u> - членство України в ЄС		

Рисунок 2 – Алгоритм реалізації проекту «Україна - ЄС»

Реалізація курсу на інтеграцію до ЄС забезпечує гарантії верховенства права, дотримання прав людини, розвиток в Україні громадянського суспільства і демократії, побудову соціально орієнтованої ринкової економіки. Н.Нікітенко стверджує: «Только ноосферная инновационная политика, возведенная в ранг государственной парадигмы, способна сегодня стать тем локомотивом, который выведет страну на новые рубежи, открывающие перед ней широкие перспективы для формирования эффективной экономики»[4, с.341].

Таким чином, перетворення ідеї інтеграції України до Євросоюзу у загальнонаціональну парадигму матиме цілу низку переваг. Найголовніше – зникнуть спекуляції навколо пріоритетів зовнішньої політики держави.

І. Франко писав, що не весь людський рід поступає вперед..., що поступ не йде рівно, а якимось хвилями: бувають хвилі високого підйому, а по них наступають хвилі упадку, якогось знесилля, зневіри... [11] Якщо переваги та недоліки європейської інтеграції України широко обговорюються в академічних наукових колах та політичних кулуарах, для пересічного українця вони мало відомі. За таких умов виразниками та виконавцями нової консолідує парадигми можуть виступати або певна частина суспільства (в особі політичних партій та їх лідерів, громадських організацій) або держава.

Соціологічною службою Центру Разумкова з 31.01 по 5.02 2008 року було опитано 2017 респондентів віком від 18 років у всіх областях України щодо потреби формування загальнонаціональної консолідуючої парадигми, результати якого подано в табл.1 .

Таблиця 1 – Чи може інтеграція до ЄС стати загальнонаціональною ідеєю, яка б об'єднала усі регіони України? (регіональний розподіл)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так	47.3	35.5	23.5	28.4
Ні	22.5	40.7	57.3	42.5
Важко відповісти	30.3	23.9	19.2	29.1

Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95.

Джерело:[12]

Результати соціологічного дослідження засвідчують дещо протилежні тенденції по регіонах України. Якщо захід і центр країни, більше схильється до такої ідеї, то південь та схід демонструють певну незацікавленість.

Тодоров І. одним із найсуттєвіших чинників подолання негативних вимірів асиметричних відносин між Україною та ЄС називає «поступове зростання української ідентичності мешканців східних регіонів держави. Відповідно, поки прагматичне усвідомлення того, що європейська та євроатлантична інтеграція України є корисною і не суперечить розвитку взаємовигідних стосунків з Росією не стане пануючим, важко говорити про втілення державних зовнішньополітичних стратегій» [9, с. 4].

Від того наскільки поінформоване суспільство в цілому і кожен його індивід зокрема, може залежати реалізація того чи іншого проекту. Соціологічні дослідження цілковито підтверджують заявлену позицію (табл.2).

Таблиця 2 – Як Ви оцінюєте рівень своєї поінформованості про ЄС? (регіональний розподіл)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Високий	6.5	3.8	4.7	3.3
Середній	39.4	42.2	30.2	33.2
Низький	41.5	47.1	50.8	49.0
Не маю жодної інформації	7.0	6.0	8.6	8.3
Важко відповісти	5.5	1.0	5.7	6.2

Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95.

Джерело:[12]

Таким чином, не дивлячись 17-річний період незалежності рівень поінформованості населення по регіонах суттєво не відрізняється, в середньому майже 50% громадян нічого або майже нічого не знають про ЄС. За таких умов розмови про перетворення європейської інтеграції на загальнонаціональну парадигму виглядають передчасними. Однак, соціологи засвідчують бажання українських громадян розширити власні знання про ЄС (табл. 3).

Таблиця 3 – Чи хотіли б Ви отримати більше інформації про Європейський Союз? (регіональний розподіл)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так, хочу знати якомога більше про ЄС	62.9	59.1	43.9	50.3
Ні, мене це не цікавить	15.1	16.9	19.6	21.9
Мені вистачає існуючої інформації	14.4	17.8	26.9	19.1
Важко відповісти	7.5	6.2	9.6	8.8

Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95.

Джерело:[12]

Як бачимо, у бажанні отримати більше інформації щодо ЄС також відсутній чітко виражений регіоналізм. Про потребу розширення власного світогляду європеїзму чітко заявили від 43,9% до 62,9% респондентів. Це має послужити сигналом для розширення інформаційних програм співпраці Україна - Євросоюз.

В Україні з 2004 року по 2007 рік діяла Державна програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції. Однак, «на сьогодні інтеграція України до ЄС не має широкої громадської підтримки в українському суспільстві». Таким словами розпочинається преамбула до нової Державної цільової програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008-2011 роки [1, с. 1]. Наголошено на тому, що результати роботи в 2004-2007 роках свідчать про необхідність запровадження нового механізму координації, контролю, кадрового та фінансового забезпечення виконання Програми порівняно з тим, що використовувався раніш.

Нова державна цільова Програма передбачає застосування принципу трисекторного партнерства між органами виконавчої влади, державними і недержавними засобами масової інформації, а також громадськими організаціями. Фінансування програми здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, коштів місцевих бюджетів, інших джерел в обсязі 65286 тис. гривень і наголошено, що фінансування уточнюється щороку [1, с. 3]. Передбачається що виконання Програми **дасть змогу:**

- створити сприятливе інформаційне середовище, необхідне для дотримання курсу на європейську інтеграцію України;
- підвищити рівень поінформованості громадськості з питань ЄС;
- посилити політичну підтримку ідеї членства України в ЄС;

- активізувати транскордонне співробітництво регіонів України з відповідними регіонами держав-членів ЄС;
- збільшити середньодобовий обсяг теле- та радіомовлення за рахунок створення теле- і радіопрограм про європейську інтеграцію України;
- збільшити обсяг друкованої продукції з історії та перспектив розвитку ЄС і кількість публікацій з питань європейської інтеграції України у друкованих засобах масової інформації;
- створити нові та поповнити наявні Інтернет-сторінки інформацією з питань європейської інтеграції України [1, с. 3].

Оскільки Програма була затверджена постановою Кабінету Міністрів України тільки 2 липня 2008 року, робити висновки про її ефективність передчасно.

У формування **сприятливої громадської позиції** щодо інтеграційного вектора України зацікавленість Євросоюзу є також досить високою. У травні 2004 року у ЄС було ініційовано програму Європейська політика сусідства, яка охопила 16 держав. З точки зору ЄС, з 12 –ма з них співпраця розвивається успішно. У грудні 2006 року сформовано нову стратегію «Посилюючої Європейської політики сусідства» в рамках якої у січні 2007 року на період 2007-2013 рр. було запроваджено механізм Європейського інструменту сусідства й партнерства (ЄІСП), що змінив механізм Програм технічної допомоги TACIS та MEDA. В рамках цієї програми було розроблено Національні індикативні програми на 2007-2010 рр. **Основними пріоритетами української програми визначено сприяння таким сферам діяльності:**

- розвиток транспортних та енергетичних систем;
- охороні навколишнього середовища;
- прикордонному та міграційному менеджменту, митній службі, боротьбі з організованою злочинністю;
- культурному обміну, зв'язкам між громадянами, обміну інформацією;
- протидії нелегальному поширенню зброї [2].

Згідно з Програмою в період 2007-2100 рр. ЄС планує надати Україні 494 млн євро на підтримку подальшого процесу реформ та впровадження Плану дій, тобто 123,5 млн євро на рік. Це суттєве збільшення допомоги порівняно з попереднім періодом (2004-2006 рр.), коли Україна в середньому отримувала 70,7 млн євро на рік. У супровідному рекомендаційному документі Євросоюзу Стратегія України, що є додатком до програми Інструментів європейського сусідства та партнерства зазначено: «...відносини України з ЄС залежатимуть від внутрішньої ситуації та розвитку України. Зважаючи на те, що Україна досягла значного прогресу у впровадженні внутрішніх реформ та адаптації європейських стандартів, відносини між Україною та ЄС будуть поглиблюватися та зміцнюватися» [2].

Чому ж не дивлячись на комплекс інформаційних заходів, як з боку України, так і Євросоюзу, поінформованість пересічного українця залишається відносно невисокою(див. табл. 2)? Таку ситуацію можна пояснити двома групами взаємопов'язаних чинників, а саме:

- неузгодженістю інформаційних програм України та ЄС, які спрямовуються на формування позиції європеїзму українських громадян;

- відсутністю зворотного зв'язку між громадянським суспільством, індивідом та пропонованими програмними заходами.

За таких умов, на наш погляд, становлення сприятливої громадської думки щодо європейського інтеграційного вектору України має відбутися на основі алгоритму взаємодії, що подано на рис. 3.

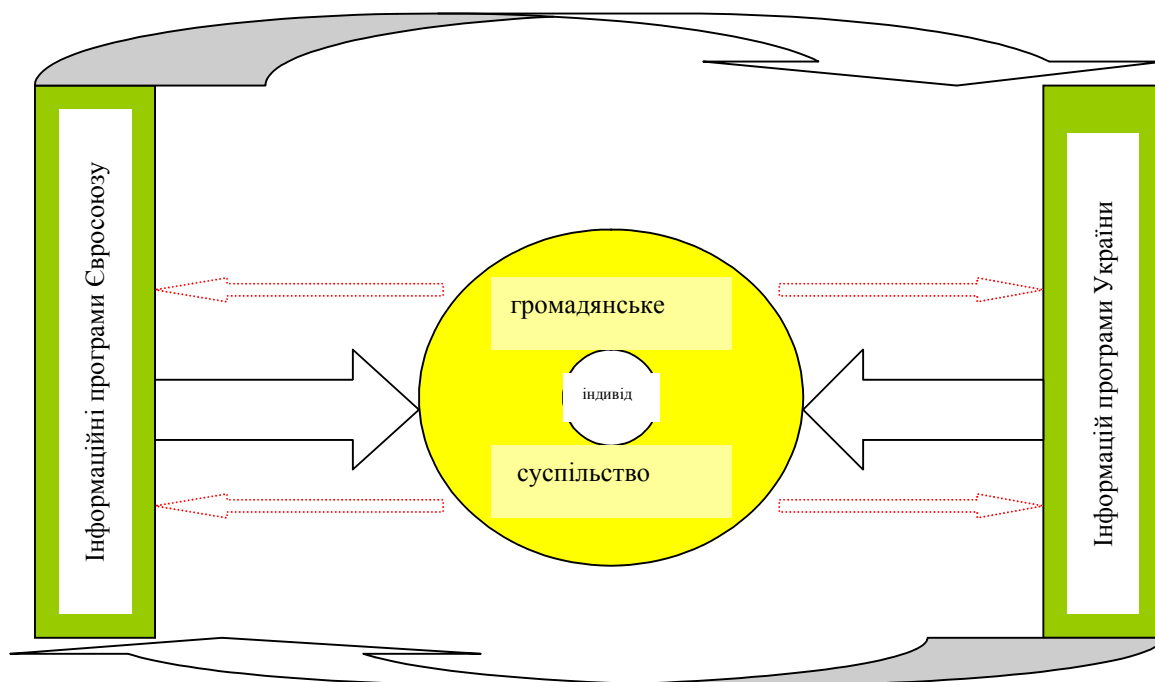

Рисунок 3 – Алгоритм взаємодії у формуванні євроспрямованої громадської думки в Україні

Все ж навіть такі дії видаються недостатніми та до певної міри односторонніми. Тому що весь інформаційний потік спрямовано лише у бік української громади і зовсім непомітно поінформованості європейської спільноти. Українська влада майже повністю випустила з уваги саме цей напрям діяльності. Громадяни Євросоюзу отримують епізодичну інформацію щодо інтеграційних прагнень нашої держави, яку озвучують державні чиновники, політичні лідери або науковці під час нечисленних саммітів, форумів, наукових конференцій тощо. Досить часто лобістами європейських цілей України у ЄС виступають самі європейці, зокрема наші сусіди поляки. Однак, зміцнити усвідомлення народами Європи українців як європейської нації можуть лише самі українці.

Висновки

Таким чином, в результаті проведеного дослідження можна **стверджувати**:

- по-перше, про існування нагальної необхідності перетворення ідеї європейської інтеграції України у консолідуючу національну парадигму;

- по-друге, про перехід на державному рівні до реалізації поетапної синтетичної інноваційної моделі європейської інтеграції України;

- по-третє, про необхідність посилення інформаційно-просвітницьких заходів спрямованих на формування сприятливої позиції українських громадян, як запоруки успішного просування співпраці Україна – Європейський союз;

- по-четверте, про необхідність посилення заходів спрямованих на формування сприятливої позиції європейських народів щодо європеїзму українців, як запоруки успішного просування співпраці ЄС– Україна.

Джерела

1. Державна цільова програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008-2011 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

2. Європейська політика сусідства та потенціал нової Посиленої угоди Україна-ЄС як чинники європейської інтеграції України (Т.Григорєць, С.Гуцул) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/November/4.htm>

3. Кун Т. Структура научных революций. – М., 1977

4. Никитенко П.Г. Обеспечение инновационного процесса - императив стратегии развития единого экономического пространства // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук. журнал. – Вип. 3 – 4 / Голов. Ред. О.П. Степанов. – К.: НАУ, 2004. – С.340- 352

5. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: Підручник. – К.: КЕНУ, 2003. – 948 с.

6. Офіційне інтернет-представництво Президента України 28 лютого 2008р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tcos.doska.lg.ua/>.

7. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України // Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: Підручник. – К.: КЕНУ, 2003. – С. 873-885.

8. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей: Монографія; За заг. редакцією Д.Г.Лук'яненка, В.І. Чужикова. – К.: КНЕУ, 2007. – 544с.

9. Тодоров І. Україно-російські відносини в контексті донбаського сприйняття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.experts.in.ua/>.

10. Тойнбі, Арнольд. Дослідження історії. Том 1 / Пер. з англ.. В.Шовкуна. – К.: Основи, 1995. – 614 с.
11. Франко І.Я. Що таке поступ? // Твори в 50-ти томах. – Т.45.
12. Чи може інтеграція до ЄС стати загальнонаціональною ідеєю, яка б об'єднала усі регіони України? (регіональний розподіл) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucers.org/article.php>

Стаття надійшла 23.12. 2008 р.